

**EPİSTOKRATİK İTİRAZ KARŞISINDA EŞİT OY HAKKI
VE ÇOĞUNLUK KARARI İLKELERİNİN
KONUMLANDIRILMASI**

**SITUATING EQUAL VOTING RIGHTS AND MAJORITY
RULE PRINCIPLE AGAINST THE EPISTOCRATIC
CHALLENGE**

Ogan YUMLU*

ÖZ

Çağdaş siyaset teorisinde, çoğunluk kararı ilkesinin çeşitli sınırlamalara tabi olması gerektiği yaygın kabul gören bir kanaattir. Daha az yaygın olmakla birlikte son yıllarda benzer sınırlamaların demokrasi teorisinin bir diğer temel bileşeni olan eşit oy hakkı ilkesine yönelik olarak da önerildiği görülmektedir. Epistokratlar adı verilen düşünürler tarafından ortaya atılan bu önerileri sınavabilmek için eşit oy hakkı ve çoğunluk kararı ilkeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıkların incelenmesi önem kazanmaktadır. Makalede hem çoğunluk kararı hem de eşit oy hakkına yönelik gerekçeler incelenecek ve bu gerekçelerden türetilebilecek olası sınırlamalar tartışılacaktır. Bu tartışmadan çıkan temel sonuç; eşit oy hakkının çoğunluk kararına karşı normatif bir üstünlüğe sahip olduğu ve her iki ilkenin de temel dayanağı olan eşitlik ilkesinin, çoğunluk kararının bazı durumlarda sınırlandırılmasını gerektirirken, eşit oy hakkına yönelik sınırlamaları ise kabul edilemez kıldığıdır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Çoğunluk Kararı, Eşit Oy Hakkı, Eşitlik İlkesi, Epistokrasi.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, S.B.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, ogan.yumlu@bilgi.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9311-5127>.

* Makale Geliş Tarihi: 09.04.2019
Makale Kabul Tarihi: 27.05.2019

ABSTRACT

In contemporary political theory, the idea that the principle of majority rule should be subject to certain limitations is often praised. Though praised less often, recently similar ideas have also been suggested in favor of limiting the principle of equal voting rights, especially by a group of thinkers labelled as epistocrats. In this context, a discussion concerning the normative justifications of these principles and the possibility of deriving certain legitimate limitations from them has become relevant. After examining the justifications and limitations of both the principle of majority rule and the equal right to vote, it is concluded that; the equal right to vote has normative priority over the principle of majority rule and that the principle of equality, which justifies both of the principles, while necessitating certain limitations on majority rule, prohibits them on equal voting rights.

Keywords: Democracy, Majority Rule, Equal Voting Rights, Principle of Equality, Epistocracy.

GİRİŞ: ÇOĞUNLUK KARARI İLKESİNİN GEREKÇELERİ

Batı demokrasilerinde son dönemde yaşanan bazı siyasi gelişmeler, bu ülkelerde yaşayan seçmenlerin siyasi kararlar alırken yeterli bilgi birikimine sahip olmadan hareket ettiklerine dair eleştirilerin daha güçlü bir biçimde seslendirilmesine sebep olmuştur. Örneğin Büyük Britanya'daki referandum sürecinde Brexit'in ülke ekonomisi açısından ne gibi sonuçlar doğuracağına dair bilgilerin seçmenler tarafından yeteri kadar dikkate alınmadığı sıkça dile getirilmiştir. Benzer biçimde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Trump'ın başkanlık seçimi sürecinde, seçmenlerin doğru bilgileri dikkate almak bir yana, açıkça yalana dayalı yönlendirmelerin peşinde gittiği belirtilerek, siyasette artık "hakikat ötesi" (*post-truth*) bir döneme girildiği iddia edilmiştir. Bu gibi siyasi gelişmelerle bağlantılı olarak, siyaset teorisi alanında çalışan ve "epistokratlar" adı verilen bazı düşünürlerin eşit oy hakkı ilkesinin sınırlandırılmasına kadar varan öneriler sunduğu görülmektedir. Günümüzde oldukça radikal olarak nitelendirilebilecek bu öneri, epistokratların önde gelen isimlerinden Jason Brennan tarafından, eşitlik ilkesiyle çelişmediği iddiasıyla gerekçelendirilmeye çalışılır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı biçimde ele alınacağı üzere, Brennan çoğunluk kararını sınırlandırmak için başvurulan eşitlik ilkesinin

pekâlâ oy hakkını sınırlandırmak için de kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Bu gibi iddiaları sınavabilmek için bu makalede hem çoğunluk kararı hem de eşit oy hakkı ilkelerinin gerekçeleri ve olası sınırları incelenecektir. Böylece, her iki ilkenin de temel gerekçesini teşkil eden eşitlik ilkesinin, nasıl olup da bir yandan çoğunluk kararı ilkesini sınırlandırırken diğer yandan eşit oy hakkı üzerindeki olası sınırlamaları gayri meşru kıldığı gözler önüne serilecektir. Buna göre, ilk iki bölümde çoğunluk kararının gerekçeleri ve sınırlamaları incelenecek, üçüncü ve dördüncü bölümde ise aynı inceleme eşit oy hakkı için ortaya konulacaktır. Sonuç kısmında ise, bu tartışmadan çıkan bazı temel tespitler ana hatlarıyla sunulacaktır.

Tartışmaya “çoğunluk kararı ilkesinin gerekçeleri nedir” sorusuyla başlanacak olursa, bu soruya verilecek yanıtların iki gruba ayrılabilmesi görülür. Birinci gruptaki argümanlar çoğunluk kararı ilkesinin *araçsal* değerine, ikinci gruptaki argümanlar ise onun *içkin* değerine işaret etmektedir. Çoğunluk kararı ilkesinin sahip olduğu çeşitli araçsal değerlerden söz edilebilir. Örneğin, siyasi kararlar çoğunluğun kararı yönünde alınırsa toplumun daha büyük bir bölümü bu karardan memnun olacağı için istikrarın sağlanması ihtimali artar. Eğer siyasi kararlar toplumun çoğunluğunu değil de küçük bir azınlığını memnun edecek şekilde alınırsa, çoğunluk bu kararları değiştirmek için fırsat kollayacağından siyasi istikrar daima tehlike altında olacaktır. Elbette bu her çoğunluk kararının her azınlık kararından daha çok istikrar sağlayacağı anlamına gelmez. Örneğin eğer bir çoğunluk kararı belli bir azınlık grubu üzerinde oldukça rahatsız edici sonuçlar doğurursa, o azınlık grubu sayıca küçük olmasına rağmen çoğunlukla mücadeleye girişecek ve siyasi istikrar zedelenecektir. Ya da tersinden düşünülecek olursa, eğer bir azınlık kararı çoğunluğu da memnun eden öğeler taşırsa bu kez karar azınlık tarafından alınmış olmasına rağmen siyasi istikrar zarar görmeyecektir. Bu ihtimalleri reddetmemekle birlikte, burada dile getirilen temel argüman çoğunluk kararının azınlık kararına oranla siyasi istikrarı sağlamaya daha yatkın olduğudur¹.

Çoğunluk kararının araçsal değerine dair ikinci bir iddia, siyasi kararların çoğunluk tarafından alınmasının o kararların epistemik kalitesini arttıracığıdır. Diğer bir deyişle, çoğunluğun alacağı bir karar azınlığın alacağı bir karara göre daha iyi bir karar olacaktır². Bu yaklaşımın tipik bir örneğini Fransız matematikçi ve düşünür Nicolas de Condorcet’de bulmak mümkündür. Condorcet’in sayısal bir formülasyona dayanan teorisi, çoğunluk kararının doğru tercihe her zaman daha yakın olduğunu kanıtlamaya çalışır. Hatta

¹ Elbette bu argümanı toptan reddedenler de bulunmaktadır. Örneğin Thomas Hobbes (1993) tam aksi bir yaklaşımı, yani istikrarın ancak küçük bir azınlığın mutlak iktidarı sayesinde korunacağını düşünmektedir.

² Bu yönde güncel bir çalışma için bakınız Landemore (2017).

Condorcet'e göre kişi sayısı arttıkça çoğunluk kararı neredeyse her zaman doğru cevabı bulacaktır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu teori bazı önkoşullara dayanmaktadır. Öncelikle, söz konusu karar iki seçenekli olmalı ve bu seçeneklerden birinin doğru olduğu bilinmelidir. Bunun yanı sıra karar alma sürecine katılan her kişinin doğru cevabı bulma ihtimali, bulmama ihtimalinden fazla olmalıdır. Ve son olarak kişiler tercihlerini belirlerken birbirinden etkilenmemelidir. Condorcet'nin teorisinin temel hareket noktası aslında büyük sayılara dair basit bir matematiksel kurala dayanır; her biri yüzde50den fazla ihtimalle doğru yanıtı bulacak olan bireyler bir araya gelip çoğunluk kararı aldıklarında doğru yanıtı bulma ihtimalleri artacaktır. Ancak bu teorisinin dayandığı varsayımların gerçek hayatta ne ölçüde karşılık bulduğu sorgulandığı için onun siyasi karar alma süreçlerine uygulanabilirliği de pek çok düşünür tarafından şüpheli bulunmaktadır (Christiano, 2006).

Bir ülkedeki siyasi kararların herhangi bir azınlık değil de o ülkede yaşayan insanların çoğunluğu tarafından alınması gerektiğine dair diğer bir araçal argüman, bu yöntemin vatandaşlar üzerinde yaratacağı olumlu etkiyle ilişkilidir. Kabaca bu yöntemin yaratacağı iki etkiden bahsedilebilir. Birincisi, vatandaşların çoğunluğunun siyasi kararları belirleme şansı olduğunda bireyler siyasi meselelerle daha çok ilgilenecek, bu meseleler üzerine kafa yoracak, onlarla ilgili daha çok bilgi edinecek ve başkalarıyla tartışarak kendi pozisyonunu oluşturmaya çalışacaktır. Böylece bireyler başkalarının kararlarıyla ve dışsal bir otorite tarafından şekillendirilmek yerine, kendi kendini şekillendirebilecektir. Yani kısacası, toplumun çoğunluğuna siyasi karar alma şansı vermek toplumda yaşayanlar için bireysel özerkliğin gelişimine katkı sağlayacaktır.³ İkincisi, bireysel özerkliğin gelişimine paralel olarak, tüm bu süreç boyunca vatandaşlar kendi akıllarını etkin bir biçimde kullanacaklarından zekâları gelişecektir. Bu yönüyle, siyasete katılım adeta bir okul gibi bireylerin entelektüel gelişimlerine katkıda bulunacaktır. Dikkat edilecek olursa bu iki argüman özellikle liberal düşünürler tarafından dillendirilmektedir. Örneğin John Stuart Mill, temsili demokrasinin vatandaşların karakterleri üzerindeki bu olumlu etkisini, bu yönetim biçiminin en yararlı özelliklerinden biri olarak görür.⁴ Mill bu konuda şöyle der;

“Özgür yönetimin en önde gelen yararlarından biri, akıl ve hislerin eğitimidir. Bu eğitim, ülkelerinin büyük menfaatlerini doğrudan etkileyen faaliyetlere katılmak için çağrılan halkın en alt katmanlarına kadar iner...İnsanlar, böylesi küçük bir

³ Bu özerklik anlayışının kökenleri Kant'ın aydınlanma düşüncesinde bulanabilir. Kant'ta (1991: 54-60) aydınlanmış bireyin tanımlayıcı özelliği gelenek ya da başka bir dışsal otoriteye değil, yalnızca kendi aklına başvurmasıdır.

⁴ Mill'in bu yönetim biçiminin olumsuz yönleri olduğunu da düşünür. Mill'in bu görüşlerine ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

etmeden bu kadar çok şey beklemenin –yani kol emekçilerinin siyasal oy haklarını kullanmasında güçlü bir zihinsel gelişim aracı görmeyen- hayalperestlik olduğunu düşünüyorlar. Ancak, insanlık kitlesi içinde önemli bir zihinsel eğitimin hayal olmaktan çıkması için gereken yol budur” (Mill, 2017: 212).⁵

Çoğunluk kararı ilkesinin araçsal değerine yönelik birkaç argümana kısaca değindikten sonra, şimdi bu ilkenin içkin değerine odaklanılabilir. Burada içkin değerden kastedilen şudur. Bir şeyin içkin değeri, o şeyin kendi sahip olduğu özelliklerle ilgilidir; o özelliklerin yaratacağı sonuçlarla değil. Diğer bir deyişle, o şeyin değeri yaratacağı sonuçtan bağımsız olarak, doğrudan kendi sahip olduğu niteliklere atfedilir. Mevcut örnekten hareket edilecek olursa, burada odaklanılan konu bir siyasi kararın çoğunluğun tercihine göre alınması durumunda ortaya çıkacak sonuçlar değil, böyle bir karar alma ilkesinin sahip olduğu kendi özellikleridir. Hiç şüphesiz, çoğunluk kararına dair ortaya konmuş olan en güçlü içkin değer argümanı onun eşitlik ilkesiyle olan yakın ilişkisidir. Bu yaklaşıma göre çoğunluk kararı ilkesinin en önemli özelliği, karar alma sürecine katılan herkese eşit muamele etmesidir; ya da mevcut karar alma biçimleri içerisinde buna en çok yaklaşan olmasıdır. Eşit siyasi katılım hakkına sahip olan vatandaşlar arasında anlaşmazlık varsa ve bir karar alınması gerekiyorsa, bu kararı eşitlik ilkesini ihlal etmeden nasıl alabilirler? Çoğunluk kararı ilkesi işte bu soruya verilen en ikna edici yanıtlardan biridir. Çoğunluk kararı ilkesi dışında kullanılacak herhangi başka bir yöntem vatandaşlar arasındaki eşitliği ihlal eder gözükmektedir. Siyasi kararların çoğunluğun değil de bir azınlığın (örneğin mülk sahipleri, üniversite mezunları, belli bir etnik grubun üyeleri, vb) iradesi yönünde belirlenmesi, o azınlığın dışında kalanlar için kendilerine eşit davranılmadığı izlenimini doğuracaktır. Oysa çoğunluk kararında, herkes sonucu belirleme açısından eşit güce sahiptir ve karar eşit güçlerin en çok biriktiği yönde alınmaktadır.⁶ Tekrar etmek pahasına altını çizmek gerekirse, bu argüman yukarıda değinilen araçsal argümanlardan şu sebeple farklıdır. Burada çoğunluk kararıyla işleyen bir siyasal sisteminin yaratacağı olası etkiler değil, o sistemin kendi içkin özellikleri değerlendirilmektedir. Sistem, vatandaşların gelişimine katkı sağlayacağı ya da istikrarı koruyacağı için değil, eşitlik ilkesiyle uyumlu olduğu için değerli bulunmaktadır.

1. ÇOĞUNLUK KARARI İLKESİNİN SINIRLARI

Çoğunluk kararı ilkesinin gerekçelerini inceledikten sonra bu ilkenin bazı sınırlamaları tabii olup olmadığı sorusuna geçilebilir. Pek çok düşünür

⁵ David Held (2006), Mill'in bu yaklaşımını “gelişimci (*developmental*) liberal demokrasi” modeli olarak adlandırır ve Locke, Montesquieu, Madison, Bentham gibi düşünürlerin temsil ettiği “korumacı (*protective*) liberal demokrasi” modelinden ayırır.

⁶ Bu yöndeki bir yaklaşımın erken dönem bir örneği için bakınız Locke (2016[1689]: 105-108).

demokratik bir sistemde çoğunluk kararı ilkesinin mutlak bir otoriteye sahip olmadığını ve sınırlanması gerektiğini savunmaktadır. Bu kısımda bu sınırlamaların neler olabileceğine dair iki önemli argümana yer verilecektir. Birinci argüman çoğunluk ilkesi üzerindeki sınırları bu ilkenin eşitlik ilkesiyle ilişkisinden türetmektedir. Eğer yukarıda değinildiği üzere, çoğunluk kararının meşruiyeti onun eşitlik ilkesiyle uyumundan kaynaklanıyorsa, içerik olarak eşitlik ilkesini açıkça ihlal eden çoğunluk kararları meşruiyetini kaybeder. Çoğunluk kararı ilkesinin değeri vatandaşlar arasında var olduğu kabul edilen eşitliğe dayandığına göre, bu karar alma yöntemi vatandaşlar arasındaki eşitliğe zarar verecek bir şekilde kullanılamaz. Örneğin vatandaşlar içerisinde azınlıkta kalan bir gruba, tüm vatandaşlara tanınan bazı haklardan mahrum edecek bir çoğunluk kararı meşru görülemez. Böyle bir karar, kendi otoritesinin kaynağını kendi elleriyle yok etmiş, yani bir bakıma kendisiyle çelişmiş olacaktır.

Çoğunluk kararının sınırlarını eşitlik ilkesiyle ilişkilendiren bu yaklaşımın en önemli temsilcilerinden biri Amerikalı düşünür Ronald Dworkin'dir. Dworkin'e göre çoğunluk kararı ilkesinin aslında kendi başına hiçbir değeri yoktur ve çoğu zaman bu ilkeye atfedilen değer demokrasi kavramına dair bir kafa karışıklığını yansıtmaktadır. Bu kafa karışıklığını ortaya koymak için Dworkin (2005: 19-20) iki farklı demokrasi kavramsallaştırması arasında ayrım yapar. "Çoğunlukçu" ya da "istatistiki demokrasi" adını verdiği birinci kavramsallaştırmada, toplumun kendi çıkarının peşinden koşan bireylerden oluştuğu varsayılır. Bu bireyler arasında herhangi bir ortaklaşma ya da aynı topluluğun üyesi olmaktan kaynaklanan herhangi bir birliktelik kaygısı bulunmamaktadır. Dworkin'in "ortaklık demokrasisi" adını verdiği ikinci kavramsallaştırmada ise bireyler kendilerini birlikte hareket eden ve ahlaki değere sahip bir grubun eşit statüdeki üyeleri olarak görür⁷. Bunu aynı şirkette eşit hisseye sahip ortakların içerisinde bulunduğu duruma benzetmek mümkündür. Tüm ortaklar şirketin performansından etkilendiği ve hepsinin eşit hissesi olduğu için, ortaklar kendi başlarına değil grup halinde hareket ediyor hissiyatına sahiptir. Tüm ortaklar kararlarının birbirlerini etkileyeceğinin bilincindedir.⁸ Dworkin'e göre çoğunluk kararı ilkesi yalnızca ikinci kavramsallaştırmaya uygun bir demokraside anlamlı ve meşrudur. Dworkin (2005: 364) şöyle der; "...gerçek demokrasi, çoğunluğun ya da oy çokluğunun her istediğinin yalnızca onlar öyle istediği için meşru sayıldığı istatistiki bir demokrasi değil; çoğunluk kararının yalnızca eşitler arası bir toplulukta meşru sayılacağını söyleyen ortaklık demokrasisidir".

⁷ Dworkin (1998: 453) bu kavramsallaştırmayı bazen 'anayasal demokrasi' olarak da adlandırır.

⁸ Benzer bir durum, aynı futbol takımındaki oyuncular ya da aynı orkestradaki müzisyenler için de geçerlidir.

Ortaklık demokrasisinin dayandığı toplumsallık anlayışından bahsederken, Dworkin Rousseau'ya referans yapar. Dworkin'e göre Rousseau'nun ortak irade (*general will*) kavramı, ortaklık demokrasisine uygun bir biçimde, vatandaşları bireysel değil toplumsal eylemde bulunan özneler olarak ele alarak siyasetin toplumsal yönüne vurgu yapar. Eğer vatandaşlar kendilerini ortak iradeyle hareket eden bir topluluğun eşit statüye sahip üyeleri olarak görmez ve eylemlerine toplumsallık atfetmezse, çoğunluk kararını neden bağlayıcı olarak kabul etmeleri gerektiği sorusu yanıtız kalacaktır. Dworkin buradan hareketle çoğunlukçu ya da istatistiki demokrasinin bir çelişki barındırdığını iddia eder. Bu yaklaşım bir yandan çoğunluk kararını vatandaşların bireysel tercihlerinin toplamından ibaret görerek o tercihlerin toplumsallığını yadsır, diğer yandan ise tüm vatandaşların çoğunluk kararının otoritesini kabul etmesini ister (Dworkin, 2005: 20). Dworkin'in, çoğunluk kararının meşru olabilmesi için Rousseau'cu bir ortak iradeyi varsaymak durumunda olduğu iddiası, Rousseau'nun bu bağlamda nasıl okunması gerektiğine dair tartışmalara kapı açar. Rousseau, toplum sözleşmesi ile doğa durumundan (*state of nature*) çıkarak siyasal bir birlik kurulma aşamasında yeni bir ahlaki düzene de geçildiğini belirtir. Bu yeni ahlaki düzende artık insanın doğa durumunda sahip olduğu haklardan bahsedilemeyecek, yalnızca toplumun ortak iradesiyle yarattığı toplumsal kurallardan bahsedilebilecektir. Dolayısıyla özgürlük de, doğa durumundaki gibi bireyin her istediğini yapabilmesi değil, ortak iradeye uygun hareket etmesi biçiminde tanımlanacaktır. Ortak iradeyle ortaya konmuş yasaları ihlal eden vatandaşlar bu kurallara uymaya zorlandığında baskıya uğramış değil özgürleştirilmiş olacaktır (Rousseau, 2006: 17-18). Rousseau'nun hem genel iradenin sınırlanamayacak olduğunu söylemesi, hem de yasaların yapımında çoğunluk kararının yeterli olacağını iddia etmesi, Dworkin'in yorumunun aksine, Rousseau'nun çoğunlukçu demokrasi görüşüyle ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Rousseau'nun bazı cümleleri bu görüşü destekler niteliktedir. Örneğin Rousseau (2006: 103) oylamanın sonucunda ortaya çıkan kararın aksi yönünde düşünenlerin "yanıldığını" söyler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Rousseau'da oylamanın bireysel iradelerin yarışırılması değil, ortak iradenin ne olduğunu bulmaya yönelik bir çaba olduğudur. Ortak iyiye yönelmeyen bir oylamanın genel iradeyi vermesi mümkün olmayacaktır. Rousseau (2006: 30) şöyle der: "...istemi genel yapan oyların sayısından çok, onları birleştiren ortak yarardır". Bu farklı ifadeler nedeniyle Rousseau'nun çoğunlukçuluk ile ilişkisinin nasıl yorumlanması gerektiğine dair literatürdeki tartışma devam etmektedir.⁹

Dworkin'e geri dönülecek olursa, onun için gerçekten de eşitlik ilkesi tüm siyasi toplulukların "egemen erdem"idir. Tüm vatandaşlardan itaat talep eden ve

⁹ Rousseau üzerine yetkin bir çalışma için bakınız Cohen (2010).

onlar üzerinde zor kullanma yetkisine sahip olan devlet bunun karşılığında her vatandaşa eşit ilgi ve eşit saygı göstermekle yükümlüdür (Dworkin, 2002). Eşit ilgi ilkesi devletin gözünde her vatandaşın yaşamının eşit öneme sahip olduğu anlamına gelir. Devlet yalnızca bazı vatandaşların iyi bir yaşama sahip olmasını önemserken, bazılarınınkini önemsiz göremez. Örneğin Nişantaşı'nda doğan bir çocuğun kendini gerçekleştirme şansı ne kadarsa Bitlis'in bir köyünde doğan çocuğunki de o kadar olmalıdır. Bu bakımdan devlet örneğin bir çeşit kaynak eşitliğini sağlamalıdır. Eşit saygı ilkesi ise vatandaşların iyi yaşama dair kendi kavrayışları ekseninde kararlar alabilmesini ve devletin bu kararlara saygı göstermesi gerektiğini söyler. Dworkin'e göre eşit saygı ilkesi vatandaşların yalnızca kendi yaşamlarıyla değil, parçası oldukları toplumla da ilgili kararlar alabilmesini sağlar. Dolayısıyla vatandaşlara siyasi meseleler hakkında söz ve oy hakkı tanımak, eşit saygı ilkesinin bir gereğidir. Ancak burada tutturulması gereken nazik denge şudur. Vatandaşların bir kısmı eşit saygı ilkesinin sağladığı katılım haklarını kullanıp siyasi kararlar alırken bu kararların eşit ilgi ilkesini zedelememesine özen göstermelidir. Örneğin, otobandaki hız sınırına dair alınacak bir karar eşit ilgi ilkesini zedelemeyenken, dini bir azınlığın ibadet hakkını sınırlayan bir karar bu ilkeyi ihlal edecektir. Otobandaki hız sınırı vatandaşların kendini gerçekleştirme önünde bir engel teşkil etmediği için hiç kimse bu karar sebebiyle kendisinin eşit ilgiden mahrum kaldığını iddia edemez. Oysa ikinci örnekte vatandaşların bir kısmı kendileri için yaşamsal öneme sahip olan ibadet haklarının sınırlandırılmasından hareketle eşit ilgi ilkesinden mahrum kaldıklarını iddia edebilir. Yani her iki karar da bir çoğunluk tarafından alınmış olmasına rağmen, birinci karar meşru iken ikincisi değildir. Böylece eşitlik ilkesi, çoğunluk kararının otoritesini sınırlandıran bir koşul olarak ortaya konmuştur.

Bu noktada akla gelebilecek bir soru eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediğinin tam olarak nasıl saptanacağıdır. Çoğunluğun almış olduğu bir kararın eşitlik ilkesini ihlal ettiği kararı kim verecektir? Bu sorunun yanıtlanmasında yaşanan zorluk bazı düşünürlerin çoğunluk kararı ilkesini daha da sıkı bir şekilde benimsemesine yol açmıştır. Günümüzde çoğunluk kararı ilkesinin en önemli savunucularından biri olan Jeremy Waldron buna örnek olarak gösterilebilir. Waldron'a göre mevcut demokratik toplumların en belirleyici özelliklerinden biri vatandaşlar arasında var olan fikir ayrılığıdır. Bu fikir ayrılığı yalnızca o ülkenin dış politikası ya da ekonomik öncelikleri gibi alanları değil, daha da temel meseleleri kapsamaktadır. Örneğin vatandaşların sahip olduğu temel hakların sınırları nelerdir sorusu da bu fikir ayrılığına tabidir. Waldron (1999: 283), Dworkin'e referansla temel haklara dair şöyle bir ayırım yapar. Bir grup hak demokrasinin kurucu unsurudur ve doğrudan ortak karar alma sürecine eşit katılımı ilgilidir, ki bunun en tipik örneği de oy hakkıdır. Diğer bir grup hak ise, Dworkin'in bahsettiği gibi, alınan ortak kararların meşru

olabilmesi için gerekli birtakım koşulları sağlamaya yönelik, vatandaşlar arasındaki eşitliği gözeten haklardır. Bunlara verilebilecek örnekler; ifade ve toplanma özgürlüğü gibi doğrudan katılımı ilgili haklar ve dini özgürlükler gibi doğrudan katılımı ilgili olmayan haklardır. Waldron'a göre ikinci kategoride yer alan tüm bu hakların tam olarak neleri kapsadığı konusunda toplumda fikir ayrılığı olduğu ve bu konuda bir karar verilmesi gerektiği için elimizdeki tek yöntem vatandaşların ilk kategoride bahsedilen katılım haklarını kullanması, yani çoğunluğun oylarıyla sonucun belirlenmesidir. Bu sebeple Waldron oy hakkını (tüm diğer hakların içeriğini belirleme gücüne sahip olması bakımından) en temel hak olarak nitelendirir.

Waldron'un argümanı aslında netice itibarıyla şunu iddia eder; çoğunluk kararı ilkesinin sınırları yine çoğunluk kararıyla belirlenmelidir. Eğer toplumda hangi konuların çoğunluk kararına tabi olması, hangilerinin ise olmaması gerektiği üzerine bir fikir ayrılığı varsa, bunu çözmek için yine çoğunluk kararına başvurulmalıdır. Ancak Waldron'un bu argümanı şu yönüyle eleştiriye açıktır. Fikir ayrılığına düşüldüğünde çoğunluk kararı ilkesi uygulanmalıdır kararını kim vermiştir? "Fikir ayrılıklarının var olduğu bir durumda nasıl karar alınmalıdır" sorusunu yanıtlayabilmek için de bir karar alma mekanizmasına ihtiyaç duyulur. Bunun için hangi karar alma mekanizmasının seçileceği sorusu da yine başka bir karardır ve bu karar için de bir karar alma mekanizması gerekir. Diğer bir ifadeyle, bir kararın hangi prosedürle alınması gerektiği de bir karar olduğu için o karar da bir başka prosedüre ihtiyaç duyar ve bu kısır döngü böylece uzar gider. Thomas Christiano (2000: 521) bu sorunu "sonsuz geriye gidış" (*infinite regress*) olarak adlandırır. Christiano'ya göre Waldron bu sorunu görmezden gelerek döngüyü keyfi bir şekilde "çoğunluk kararı" ilkesinde kesmiştir. Oysa ki "toplumdaki uyuşmazlıkları çözmek için çoğunluk kararı uygulanmalıdır" kararını yine çoğunluğun kendisinin alabileceği mantıken şüphelidir ve tüm diğer konular kadar tartışmaya açıktır. Waldron ise toplumda varolan fikir ayrılığının çoğunluk kararı ilkesi için de geçerli olabileceğini kabul etmemektedir.

Waldron aslında kendi argümanının, yani çoğunluk kararı ilkesinin sınırların yine çoğunluk tarafından belirlenmesi gerektiği önerisinin, döngüsellik sorununu barındırdığının farkındadır. Çoğunluk kararının meşru olabilmesi için gerekli olan hakların içeriğinin yine çoğunluk tarafından belirlenmesi, bu hakların korunacağına güvencesini bize kesin olarak verebilir mi? Waldron bu soruya açıkça hayır yanıtını vermektedir ve kendi önerisinde hakların gerçekten de çoğunluğun insafına bırakıldığını kabul etmektedir. Waldron'a göre bu demokrasinin kaçınılmaz bir özelliğidir ve demokrasiyi savunan herkes için deyim yerindeyse yutulması gereken acı bir lokmadır. Ancak Waldron bunun hakların önemsiz olduğu anlamına gelmediğini belirtmektedir. Bir demokraside

vatandaşlar birbirlerini mutlaka hak sahibi bireyler olarak görmek durumundadır. Vatandaşlar arasındaki anlaşmazlık yalnızca bu hakların içeriğinin tam olarak nasıl belirlenmesi gerektiği ve sınırlarının ne olduğu üzerinedir. Waldron'a (1999: 302-306) göre bir demokraside vatandaşları hak sahibi bireyler olarak görmek, kaçınılmaz olarak onlara bu hakların sınırları konusunda söz hakkı vermeyi de gerektirir.

Çoğunluk kararı ilkesinin sınırlarına yönelik birinci argümana değindikten sonra şimdi aynı yöndeki ikinci temel argümana geçilebilir. Dikkat edilecek olursa, yukarıda değinilen birinci argüman çoğunluk kararının içeriğine odaklanarak, bu kararın eşitlik ilkesini ihlal etmemesi gerektiğini belirtiyordu. Şimdi değinilecek ikinci argüman ise çoğunluk kararının içeriğinden ziyade bu kararın alınış biçimine, yani karar alış usulüne odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir çoğunluk kararı ancak belli bir usule uygun şekilde alınmış ise anlamlı ve meşru olacaktır. Bu usulün merkezinde yer alan kavram müzakere dir. Bir toplumda herkesi ilgilendiren ve herkes için bağlayıcı sonuçlar yaratacak kararlar alınmadan önce mutlaka bu konuda herkesin katılımına açık kamusal bir müzakere yapılmalıdır. Vatandaşların hem kendi fikirlerini ortaya koyacakları hem de başkalarının fikirlerini dinleyecekleri bu müzakere sürecinde vatandaşların birbirlerini ikna etme, kendi fikirlerini değiştirme ve ortak bir fikir üretme imkânı olacaktır (Gutmann, 2007: 527). Böyle bir müzakere olmaksızın vatandaşların önüne konan birkaç seçeneği oylamalarını istemek ve en çok oyu alan seçenekte karar kılmak, sonucun "ortak" bir kararı yansıttığını ve bu kararda herkesin kendisine bir yer bulabileceğini düşünmeyi zorlaştırmaktadır.

Merkezinde müzakere bulunan yaklaşım müzakereci demokrasi, diğer yaklaşım ise çoğunlukçu demokrasi olarak adlandırılacak olursa aradaki şu farkın altı çizilmelidir. Çoğunlukçu demokraside kararlar vatandaşların halihazırda sahip oldukları tercihler üzerinden alınır. Deyim yerindeyse, vatandaşların şu an durdukları yere bakılır ve en fazla kişi nerede duruyorsa karar hakkı o tarafa verilir. Müzakereci demokraside ise vatandaşların sahip oldukları tercihler tartışmaya açılır. Vatandaşların birbirlerine neden bu tercihlere sahip olduklarını anlatmaları beklenir. O tercihin, diğer tüm bireyler için de kabul edilebilir olduğunu göstermeleri gerekir. Böyle bir tartışmada taraflar kendi tercihlerini "çünkü benim canım böyle istiyor" gibi keyfi söylemlerle savunamazlar. Bunun yerine o tercihin herkes için neden doğru bir tercih olabileceğine dair akılcı açıklamalar getirilmelidir. Burada bir karşılıklılık esastan bahsetmek de mümkündür (Cunningham, 2002: 164). Eğer ben başkalarından kendi tercihlerini benim de kabul edebileceğim argümanlarla sunmasını bekliyorsam, ben de benzer şekilde onlara kendi tercihlerimi onlar için kabul edilebilir argümanlarla sunmakla yükümlü olmalıyım. Aynı mantıkla, eğer ben diğerlerinin benim argümanlarımı dinleyerek ikna olmasını

bekliyorsam, ben de onların argümanlarını dinleyip ikna olmak için kendime şans tanımalıyım. Dolayısıyla müzakereci demokrasi, çoğunlukçu demokrasiden farklı olarak vatandaşların birbirlerine oy hakkı tanımalarının yanı sıra bu oy hakkını kullanırken tercihlerini birbirlerine karşı gerekçelendirmelerini de ister (Cohen, 1996: 101). Bu yaklaşımın merkezinde yer alan müzakere kavramı da esasen vatandaşların birbirlerine bu tip gerekçeler sunduğu, var olan tercihlerin birbirine karşı sürekli olarak sınındığı akılcı bir tartışma ortamına gönderme yapmaktadır. Öyleyse, müzakereci demokraside kararlar vatandaşların şu an durdukları yere göre değil, akılcı bir tartışma sonucunda varacakları yere göre alınmalıdır.

Müzakereci demokrasi yaklaşımına en sağlam felsefi temeli sunan düşünürlerden biri hiç şüphesiz Jürgen Habermas'tır. Habermas, insan aklının Kantçı aydınlanma tarafından öznedede (bireyin zihninde) konumlandırılmış olmasını bir hata olarak görür ve bunun yerine aklın özneler-arası alanda, yani bireyler arası iletişiminde konumlandırılması gerektiğini savunur. Habermas'ın bu önerisi şu basit sorudan hareketle daha kolay anlaşılabilir. Yaşamı boyunca hiçbir insanla iletişim kurmamış, ıssız bir adada yalnız başına büyümüş bir kişinin düşünceleri neye benzerdi? Bu kişi gündelik hayatta kullanılan kavramların hiçbirinden haberdar olmadığı için onun düşüncelerinde bu kavramlardan hiçbiri kendine yer bulamayacak ve bu kişinin bu konulardan hiçbiri üzerine akıl yürütmesi mümkün olmayacaktı. Bir bakıma bu kişinin düşünceleri ya da aklı öylesine sınırlı kalacaktı ki onun diğer hayvanlardan önemli bir farkından bahsedilemeyecekti. Oysa ki insan aklı, insanlar-arası iletişimin aracı olan dil içerisinde şekillenir ve gelişir. Akıl, çevresinden soyutlanmış bireysel bir faaliyetin değil, dil üzerinden sağlanan bir etkileşimin, yani ortak bir faaliyetin sonucunda anlam kazanır. Dile içkin olan mutlak amaç (*telos*) zaten tam da budur; insanların birbiriyle anlaşmasını ve ortak bir anlayış yaratmasını mümkün kılmak (Habermas, 1996a: 162). Öyleyse akıl ya da akılcılıktan bahsedildiğinde, bireysel değil iletişimsel bir akla referans yapmak gerekmektedir.

İletimsel akıl, merkezine dili ya da dilin kullanımına dayalı müzakere kavramını aldığı için Habermas kendi geliştirdiği ahlak teorisini "tartışma etiği" olarak tanımlar. Tartışma etiği şu tartışma ilkesiyle temellendirilir; bir normun geçerli olabilmesi o normun, o normadan etkilenen tüm tarafların katılacağı bir tartışmada herkes tarafından onaylanmasına bağlıdır. Bu ideal müzakere durumunda katılımcıların birbirlerinin onayını almak için başvurabilecekleri tek meşru yöntem birbirlerini ikna etmek için kullanacakları iyi argümanlardır. Şiddet kullanımı, tehdit, söz hakkı kısıtlamaları gibi yöntemler iknayı, yani gerçek bir onayı amaçlamadıkları için geçersizdir. Habermas bu yaklaşımını prosedürel bir ahlak teorisi olarak sunar. Bu teori prosedüeldir çünkü hangi

ahlaki normun doğru ya da iyi olduğunu söylemek yerine, bu tip normatif iddiaların hangi prosedürle test edileceğini söyler. Eğer bir normatif iddia, usulüne uygun yapılmış bir tartışma sonucunda herkesin onayını alabilmişse, bu testi geçmiş sayılır ve o iddia doğru kabul edilir. Habermas'ın (1996b: 21) tartışma etiğinin siyasal alandaki yansıması da prosedürel ve müzakereci bir demokrasi anlayışıdır. Bu yaklaşıma göre siyasi kararlar, eşit ve özgür vatandaşlar arasında, akılcı bir uzlaşmayı gözeten müzakerelerle alınmalıdır. Doğrudan demokrasiyi anımsatan bu tip bir ideal günümüz koşullarında tam olarak hayata geçirilemeyecek olsa da, en azın bu ideale yaklaşabilmek için, mevcut temsili demokrasilerin içerisinde yer alan tüm siyasi kurumların, toplumun tabanından başlayan ortak irade ve fikir oluşturma sürecine duyarlı bir biçimde kararlar üretmesi beklenmelidir.

Habermas ortaya koymuş olduğu teorik çerçeveye dayanarak çoğunluk kararı ilkesine yönelik şu iki önemli şerhi düşer. Birincisi, ortak siyasi kararların akılcı bir niteliğe sahip olmasının koşulu bu kararların usulüne uygun bir müzakere süreci sonucunda alınmış olmasıdır. Böyle bir süreç olmaksızın alınacak bir karar, çoğunluğun onayını almış olsa dahi akılcılık iddiasından yoksun kalacaktır. İletişimsel akıl, bireylerin kendi tercihlerini birbirlerinden yalıtılmış bir biçimde oyladıkları bir süreçte değil, hangi tercihin doğru tercih olduğuna dair aralarında yapacakları bir tartışmada ortaya çıkacaktır. Habermas (1992: 255) bu konuda şunu söyler; "...bir çoğunluk kararı yalnızca sonucun akılcılığının varsayabilmesini mümkün kılan müzakere koşulları mevcutsa alınmalıdır". İkincisi, müzakereci demokrasinin nihai hedefi herkesin onayını alan ortak bir karara ulaşmak iken, çoğunluk kararı bu hedefe henüz ulaşılmadan sonlandırılmış, tamamlanmamış bir tartışmaya işaret eder. Bu bakımdan, oy birliğiyle değil de çoğunluk kararıyla alınmış her karar, hala bu karara ikna olmamış insanlar bulunduğu anlamına gelir. Habermas elbette oy birliğiyle karar almanın zorluklarının farkındadır. Çoğu kez, geciktirilemeyecek bir karar verme ihtiyacı ve zaman baskısı sebebiyle çoğunluk kararına başvurmak bir zorunluluk haline gelecektir. Ancak burada önemli olan çoğunluk kararı ilkesine bakış açısıdır. Bu ilkeyi pratik bir ihtiyaç sebebiyle, çok da arzu edilmeden başvurulan bir yöntem olarak görmek ile onu her koşulda en doğru karar alma yöntemi olarak görmek arasında büyük bir fark bulunmaktadır. İlkinde çoğunluk kararı ilkesi hedefe ulaşılmamış olduğunu ifade ederken, ikincisinde hedefin kendisi konumunda bulunmaktadır.

Habermas'ın bu yaklaşımına yöneltilen birkaç temel eleştiriden biri, günümüz çoğulcu toplumlarında oy birliğinin gerçekçi bir ideal olarak görülüp görülemeyeceğidir. Bir tartışma ne kadar süre devam ederse etsin, taraflar birbirlerine ne kadar iyi argümanlar sunarsa sunsun, toplumdaki derin ahlaki, vicdani ve düşünsel farklılıklar sebebiyle mutlaka ikna olmayan birileri kalacak

ve oy birliği sağlanamayacaktır. Habermas'a yöneltilen bir diğer eleştiri, ortaya koymuş olduğu demokrasi teorisinin tamamıyla prosedürel bir yapıda olmasıdır. Habermas prosedürden bağımsız bir iyi tanımı yapmaktan çekindiği için usulüne uygun olarak yapılmış bir tartışmadan çıkan her sonuç iyi ya da doğru olarak tanımlanmak durumundadır. Oysa bazı eleştirmenlere göre bu yaklaşım kabul edilemez sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin ideal bir müzakere sonucunda idam cezasının uygulanmasına, ya da ülkedeki mültecilerin sınır dışı edilmesine karar verilmesi durumunda bu kararların doğru kararlar olarak tanımlanması gerekecektir. David Estlund (2008), Habermas'ın saf prosedürel yaklaşımı yerine, "epistemik prosedrelizm" adını verdiği bir model önerir ve bu modelin bahsi geçen her iki eleştiryi de aşabileceğini iddia eder. Estlund'un yaklaşımı eşit oy hakkı ilkesiyle de yakından ilişkili olduğu için, şimdi yazının eşit oy hakkı ilkesiyle olan kısmına geçilecek ve bu model o kısımda incelenecektir.

2. EŞİT OY HAKKI İLKESİNİN GEREKÇELERİ

Eşit oy hakkı ilkesini savunmak için ileri sürülebilecek gerekçelerin büyük bir kısmı, çoğunluk kararı ilkesini savunmak için kullanılan ve yazının ilk kısmında değinilen argümanlar ile örtüşür. Örneğin, eşit oy hakkı tüm vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını sağladığı için o toplumdaki istikrarı pekiştirir ya da vatandaşlar siyasi meselelere daha çok kafa yoracağı için onların akli melekelerinin gelişimine katkıda bulunur¹⁰. Bu gibi araçsal argümanların yanı sıra, eşitlik ya da hakkaniyet ilkeleri gibi içkin değere yönelik argümanlar da elbette eşit oy hakkı için de kullanılabilir. Bu içkin değer argümanına göre vatandaşların eşit oy hakkına sahip olmasının en önemli gerekçesi bu uygulamanın yaratacağı olumlu sonuçlar ya da getireceği faydalar değil, vatandaşların sahip olduğu eşit statüdür. Bazı vatandaşlara oy hakkı verirken bazılarına bu hakkı vermemek vatandaşlar arasında mevcut olan eşitlik ilişkisini ihlal edecektir. Günümüzde pek çok demokrasi savunusu bu tip bir eşitlik argümanına farklı biçimlerde de olsa başvurmaktadır.

David Estlund yukarıda değinilen modelini ortaya koyarken, çoğu kişi tarafından tartışmaz bir biçimde kabul edilen eşitlik ilkesi ile eşit oy hakkı uygulaması arasında kurulan bu ilişkiyi sorgulamaya açar. Estlund eşitlik ya da hakkaniyet gibi ilkeleri ihlal etmeyen bazı başka karar alma mekanizmaları da bulunduğuna dikkat çeker. Örneğin vatandaşlar arasında kura çekerek, seçilen kişinin kararını geçerli kabul etmek ya da ikili bir politik tercih karşısında yazı tura atmak gibi yöntemler de aslına bakılacak olursa vatandaşlar arasındaki

¹⁰ Buna başka argümanlar eklemek de elbette mümkündür. Örneğin Amartya Sen yalnızca eşit oy hakkıyla ilgili olmamakla birlikte, demokratik bir yönetimin ekonomik kalkınmayı sağlayan en önemli etkenlerden biri olduğunu savunur. Öyle ki "...demokratik bir hükümet formuna ve göreli bir basın özgürlüğüne sahip olan bağımsız bir ülkede asla kalıcı bir kıtlık olmamıştır" (Sen, 2004: 213).

eşitlik ya da hakkaniyet gibi ilkelere zarar vermeyen uygulamalardır çünkü bu yöntemler hiçbir vatandaşı diğeri karşısında üstün bir pozisyona koymamaktadır. Ancak yine de günümüzde bu tip yöntemlerin uygulanmasını savunan pek az kişi bulunmaktadır. Estlund'a göre bu tip yöntemler yerine tüm vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını öngören demokratik yöntemin tercih edilmesi, bu yöntemin eşitlik ya da hakkaniyet gibi değerlerle uyumlu olmasının yanı sıra onun önemli bir başka özelliğe daha sahip olduğunu göstermektedir. İnsanlara eşit katılım hakkı tanıyan demokratik yöntemin diğeri yöntemlere karşı sahip olduğu bu önemli üstünlük onun iyi kararlar üretme kapasitesidir, ki bu da onun epistemik değerini ortaya koymaktadır.

Dikkat edilecek olursa, Estlund'un bu yaklaşımı Condercet'nin daha önce bahsedilen teorisini anımsatmaktadır. Condercet de belli bir büyüklüğü aşan gruplarda çoğunluk kararının doğru tercihi bulacağını iddia etmekteydi. Ancak Estlund kendi yaklaşımının Condercet'den şu yönüyle ayrıldığını belirtir. Estlund'a göre demokratik bir karar alma mekanizmasının her zaman doğru tercihte bulunacağı, ya da mutlaka iyi kararlar üreteceği söylenemez. Demokrasinin bazen kötü kararlar da üretebileceği ihtimali baştan kabul edilmelidir. Buradaki önemli nokta bu ihtimalin var olmasıyla birlikte, demokrasinin yine de iyi kararlar üretmeye diğeri tüm yöntemlere göre daha meyilli olmasıdır. Bu noktayı daha iyi ifade edebilmek için Estlund, Anglo-Amerikan ceza hukuku geleneğinde kullanılan jüri sistemi örneğini ileri sürer. Bu yargılama usulünün, bir sanığın suçlu ya da suçsuz olduğuna karar vermek için uygulanabilecek iyi bir yöntem olduğu varsayılır. Yöre halkı arasından rastgele seçilecek 12 kişilik tarafsız bir heyetin doğru kararı verme ihtimali, bu kararın tek bir hakim tarafından ya da yazı tura atılarak verilmesi ihtimalinde olduğundan daha yüksektir. Ancak buna rağmen, jürinin her zaman doğru kararı vereceği iddia edilmez. Jürinin suçsuz bir kişiyi suçlu, suçlu bir kişiyi de suçsuz bulma ihtimali her zaman mevcuttur. Dolayısıyla bu yaklaşım jürinin tüm kararlarının iyi olduğunu değil, bir yöntem olarak jürili yargılamanın iyi sonuçlar üretmeye elverişli olduğunu söyler (Estlund, 2008: 156-157).

Estlund'un epistemik prosedüralizmi, bir örneği Habermas'ta bulunabilecek saf prosedürel yaklaşımlardan tam bu noktada ayrışır. Saf prosedüralizm, belli bir prosedür sonucunda varılan karar her ne ise, o kararı tanımı gereği iyi olarak nitelendirir. Saf prosedürel yaklaşımlarda, o prosedürden bağımsız olarak bir iyi tanımı yapmak mümkün değildir. Oysa epistemik prosedüralizm, demokratik bir karar alma usulünün vardığı her sonucu iyi olarak tanımlamaz. Daha önce değinilen örnek üzerinden düşünülecek olursa, usulüne uygun yapılmış demokratik bir tartışma sonucunda idam kararı alınması halinde, epistemik prosedüralizm bunun kötü bir karar olduğunu iddia edebilir. Nasıl ki bir jüri yargılamasında bazen suçsuz bir kişi suçlu bulunabiliyorsa,

demokratik bir karar alma süreci sonunda da bazen idam cezası talebi gibi yanlış bir tercihte de bulunulabilir¹¹. Böylece Estlund bir yandan demokratik karar alma usulünün epistemik değerini teslim ederken diğer yandan da saf prosedürel bir yaklaşımın çıkmazlarını aşabileceğini düşünmektedir. Ancak epistemik prosedüralizmin aşmak zorunda olduğu ve özellikle eşit oy hakkı tartışmalarını da yakından ilgilendiren önemli bir sorun daha bulunmaktadır. Eğer demokratik karar alma usulünden bağımsız bir “iyi” tanımlamamız mümkünse (ki Estlund’un epistemik prosedürelazmi bunun mümkün olduğunu söylemektedir), öyleyse neden doğrudan bu “iyi”yi bilenlerin yönetimini değil de herkesin yönetime dahil olduğu demokratik bir sistemi tercih etmeliyiz?

Ülke yönetiminin “iyi”yi bilenlere ya da erdemlilere bırakılması gereken bir iş olduğu Antik Yunan’dan başlayarak 19.yya kadar pek çok düşünür tarafından savunulmuştur. Nasıl ki bir geminin kaptanlığı denizcilikten en çok anlayan kişiye teslim edilmeliyse, bir ülkenin yönetimi de en bilgili olana teslim edilmelidir. Demokrasi ise yönetimi en bilge olana değil, en popüler olana teslim eden bir yönetim biçimidir. En erken ifadesini Platon’da bulan bu görüşe göre iyi yönetimi mümkün kılacak tek yöntem hakikate erişimi olan felsefecilerin yöneten olması, ya da yönetenlerin felsefeci olmasıdır. Hakikatin bilgisiyle ilişkisi olmayan çoğunlukların tercihinin dayandığı için demokrasi kötü bir yönetim olmaya mahkumdur. Estlund, prosedürden bağımsız bir “iyi” tanımı yapmanın bu tip bir demokrasi eleştirisine kapı açabileceğinin farkındadır. Bu eleştiriye aşabilmek için Estlund şu argümana başvurur. Bir konuda uzman olmak ile o konuda karar verme yetkisine sahip olmak iki ayrı şeydir. Örneğin bir diyetisyen hangi gıdanın benim sağlığıma zararlı hangi gıdanın ise faydalı olduğunu benden daha iyi bilebilir. Ancak bu bilgi ona benim ne yiyeceğime karar verme yetkisini vermez. Bir konuda bilgi sahibi olmanın o konuda karar verme otoritesini de beraberinde getirdiğini düşünmeyi Estlund (2008: 3) “uzmanlık/patronluk yanılgısı” (*expert/boss fallacy*) olarak adlandırır. Platon’un yukarıda değinilen argümanı gibi pek çok demokrasi karşıtı yaklaşım işte bu yanılgıya düşmektedir.

Uzmanlar yönetimi önerisini eleştirmenin tek yolu uzmanlık yanılgısı argümanına başvurmak değildir. Bir anlığına uzmanlık yanılgısı argümanı kenara bırakılsa, yani bir konuda bilgi sahibi olana o konuda karar verme yetkisi verilmesinin aslında iyi bir fikir olduğu kabul edilse, bu sefer de bilgi sahibi olanların kim olduğunu belirleme sorunuyla yüzleşilmesi gerekecektir (Estlund,

¹¹ Bu yazı kapsamında ayrıntısına girilmeyecek olsa da Estlund’un jüri sistemi ile demokratik karar alma süreci arasında kurmuş olduğu bu paralellik şu yönüyle sorunludur. Ceza yargılamasında jüri olmuş bitmiş bir vakanın (örneğin sanığın bir kişiyi öldürüp öldürmediği) doğruluğunu bulmaya çalışır. Oysa demokratik karar alma mekanizmasında bulunmaya çalışan doğru olmuş bitmiş bir vaka, ya da bir yerde saklı ve açığa çıkarılmayı bekleyen bir doğru değil, vatandaşların birbirlerini ikna ederek kendilerinin inşa edecekleri bir doğrudur.

1995). İyinin, doğrunun ve güzelin bilgisinin objektif bir biçimde var olduğu ve bu bilgiye ancak belli bir azınlığın erişebileceği kabul edilse bile, bu azınlığın kimlerden oluştuğu konusunda bir anlaşma sağlamak zor görünmektedir. En iyi yönetimin ne olduğuna dair farklı görüşlere sahip olan kişilerin hepsinin uzmanlık iddiasında bulunduğu bir durumda, kimin gerçekten uzman olduğuna ya da kimin bilgisinin hakikate denk düştüğüne nasıl karar verilebilir? Diğer bir deyişle, bilenlerin kim olduğunu kim bilecektir? Benzer deneyim ve benzer eğitim seviyesine sahip pek çok uzmanın sık sık kendi arasında fikir ayrılığına düşmesi, eğitim ve tecrübe gibi kriterler yardımıyla uzmanların kolayca seçilebileceğine dair bir şüphe yaratmaktadır. Dolayısıyla bir konuda çok bilgisi olana o konuda karar verme yetkisini vermek başta iyi bir fikir gibi görülse bile, günümüz siyasi toplumları bu kişilerin kim olduğu üzerinde anlayamayacak ve bu sebeple bu öneriyi hayata geçiremeyecektir. Böylece yönetimi uzmanlara devretmek üzere vatandaşların eşit oy haklarından feragat etmelerini beklemek makul bir talep olmaktan çıkmaktadır.

3. EŞİT OY HAKKI İLKESİNİN SINIRLARI

Toplumdaki her vatandaşın, en azından oy vermek suretiyle, siyasete katılmaya hakkı olduğuna yönelik iddianın düşünürler arasında popülerlik kazanmasının aslında görece yeni bir olgudur. Antik Yunan siyaset felsefesinde, en iyi yönetim biçimi nedir sorusuna verilen yanıt genelde erdemli bir azınlığın yönetimi, yani bir çeşit aristokrasiydi (Strauss, 1988: 85-86). Platon'un yanı sıra, örneğin Aristoteles (2013: 136) demokratik yönetimde halkın çoğunluğunun fakirlerden oluşması durumunda ortaya çıkabilecek sorunlara işaret ederek bu yönetim biçimini eleştirmiştir. Mülk sahibi olmayanlara oy hakkının verilmesinin ciddi olumsuzluklar yaratacağına dair güçlü bir inanç neredeyse 20.yüzyıla kadar varlığını korumuştur. Mülk sahibi olmayan çoğunlukların, mülk sahibi azınlığın mallarını gasp edeceği tehlikesinin yansırı dile getirilen bir diğer çekince, bu kişilerin aynı zamanda eğitimsiz oldukları için rasyonel karar verebilme kapasitelerini kullanamayacaklarıdır. Ahlakın özneleri olmak suretiyle insanların eşit statüye sahip olduklarını düşünen Kant bile aktif ve pasif vatandaşlar arasında bir ayırım yapmış, yalnızca kendi yaşamlarını idame ettirebilecek güce sahip olan aktif vatandaşların siyasi meselelerde söz hakkına sahip olması gerektiğini savunmuştur¹². Ancak öte yandan aynı dönemde, yaşanan siyasi gelişmelere de paralel olarak, oy hakkının genişletilmesini savunan düşünürler de olmuştur. Örneğin Fransız Devrimi'nden sonra yayınlanan İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi, artık insanlar ve vatandaşlar arasında doğrudan bir bağlantı kurmuş, Condorcet ve Sieyes gibi düşünürler kadınlar da dahil olmak üzere tüm vatandaşların oy hakkına sahip

¹² Kant (1991: 139-140) aktif vatandaşların siyasi kararlar alırken pasif vatandaşların ihtiyaçlarını da dikkate almaları gerektiğini ekler.

olması gerektiğini söylemiştir. Fransız Devrimi'nin yarattığı etkiyle sarsılan Avrupa'da 1815'ten sonra monarşiler yeniden restore edilse de, evrensel oy hakkına dayalı temsili bir demokrasinin kaçınılmazlığı yavaş yavaş kabul edilmiştir (Morrow, 1998: 182). Bunun yanısıra bazı siyaset bilimciler, bu dönemde Avrupa'nın pek çok ülkesinde evrensel oy hakkının kabul edilmesinin önemli bir sebebinin, toplumun sosyalizm gibi daha radikal akımlara kapılmasının önüne geçilmesi olduğunu iddia eder (Sartori, 1987: 372-373). 1830 ve 1848 toplumsal hareketleri bu kaygının oluşumunda önemli bir etkidir.

19. yy'da temsili demokrasilerin yükselişini gören Mill ve Tocqueville gibi bazı düşünürler bu gelişmenin hem olumlu hem de olumsuz yanlarını bir arada ele almaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, Mill'in oy hakkı üzerine yazdıkları özellikle önemlidir. Mill evrensel oy hakkını iki temel gerekçeyle savunur. Birincisi, oy hakkı insanlara siyasi katılım için motivasyon sağlar ve siyasi katılım da bireylerin kişiliklerini geliştirir. İyi bir yönetim ancak böylesi gelişmiş bir toplumda mümkün olabilir. İkincisi, tüm vatandaşların oy hakkına sahip olması adaletin bir gereğidir. Eğer bir vatandaşın vergi ödemek, yasalara uymak, askerlik yapmak gibi şeyler talep ediliyorsa, o vatandaşın da bu gibi konularda kendi fikirlerinin dikkate alınmasını beklemesi makul bir istektir. Mill, oy hakkının sınırlandırılmasının adil olmadığını kabul etmesine rağmen bazı durumlarda bu sınırlamanın gerekli olabileceğini ileri sürer. Mill'in bahsettiği iki durumlardan biri, kişinin okuryazar olmaması diğeri de vergi ödememesidir. Devlet harcamaları vergilerle karşılandığına göre, vergi vermeyen birinin devlet harcamalarında söz sahibi olması, o kişinin başkalarının parasını harcaması anlamına gelecektir. Ancak dolaylı vergilerin mülk sahibi olsun olmasın herkesten alındığına dikkat çeken Mill (2017: 216-217) bu sorunun kısmen aşıldığını düşünür. Okuryazarlık konusunda da bireysel tercihlerden ziyade sorunun eğitime ulaşamamak olabileceğini kabul eden Mill yine de bu durumda önceliğin oy hakkının tanınmasına değil, eğitimin yaygınlaştırılmasına verilmesi gerektiğini söyler.

Tekrar edilecek olursa Mill oy hakkı üzerindeki sınırlandırmaları adil bulmaz ve yukarıda belirtilen koşulların düzeltilmesiyle birlikte bu sınırlandırmaların kaldırılmasını savunur. Oysa Mill'in şimdi değinilecek çoğul oy önerisi her koşulda geçerli olma iddiasını taşımaktadır. Mill çoğul oy önerisini temellendirmek için öncelikle "herkesin oy hakkı olması" ile "herkesin eşit oy hakkı olması" önermeleri arasında bir ayırım yapar ve birinci önermenin ikinci önermeyi gerektirmediğinin altını çizer. Mill, daha eğitilmiş ve daha bilge vatandaşların fikirlerine toplumsal kararlar alınırken daha çok ağırlık verilmesi gerektiğini savunur. Çok bilen ile az bilene eşit oy hakkı tanımak toplumun daha iyi fikirlerle şekillenmesini engellemek demek olacaktır. Cehalete bilgi kadar siyasi güç atfetmek, toplum için yararlı değil zararlıdır. Çoğul oy, yani bilgili

olan vatandaşların iki ya da daha fazla oy hakkına sahip olması, bu sorunu çözemeye yardımcı olacak bir uygulama olarak önerilir. Daha bilge olan vatandaşların nasıl saptanacağı konusunda ise Mill şunları söyler. Eğer bilgiyi ölçecek güvenilir bir sınav sistemi oluşturmak mümkün olsaydı, muhtemelen en iyi yöntem bu olurdu. Ancak böyle bir sınavın içeriği tartışmaya açık olacağından bunun yerine, insanların sahip oldukları mesleklerin onların bilgi seviyesini az çok yansıttığını varsayarak, mesleklere göre bir tespit yapmak daha makul olacaktır. Hukuk, tıp, mühendislik ve öğretmenlik gibi meslekleri başarıyla sürdüren insanlara iki ya da daha çok oy hakkı vermek demokrasinin önemli bir sorununu aşmaya yardım edecektir.

Mill'in çoğul oy önerisi pratikte birkaç küçük istisna dışında neredeyse hiç uygulanmamıştır. Eşit oy hakkı ilkesi ise özellikle 20. yy'ın ilk yarısında, kadınlara yönelik ayrımcılığın da zamanla aşılmasıyla, tüm vatandaşları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Günümüzde bu ilke demokratik tüm ülkeler tarafından hemen hemen mutlak bir norm olarak kabul edilmektedir. Eşit oy hakkı ilkesi teorik düzlemde de büyük oranda benimseniyor olsa da, bu ilkeye karşı çıkan bazı düşünürler bulunmaktadır. Eşit oy hakkına karşı çıkan güncel bir çalışma Jason Brennan tarafından ortaya konmuştur. Brennan, demokrasi yerine epistokrazi (yani bilenlerin yönetimi) adını verdiği bir modeli denemeyi önermektedir. Brennan epistokrazi savunusu için sıklıkla başvurulan ve yukarıda değinilen “uzmanlık/patronluk yanılığı”nın gerçekten de bir yanılığ olduğunu kabul eder ve bu konuda Estlund'a hak verir. Ancak Brennan, epistokraziyi savunmanın tek yolunun bu yanılığdan geçmediğini düşünür. Bir bakıma bu argümanı tersine çevirerek şöyle der; “Epistokratların, uzmanların patron olması gerektiğini söylemesi gerekmiyor. Epistokratların, gayri-makul ya da gayri-ehil kişilerin patron olmaması gerektiğini söylemesi yeterlidir” (Brennan, 2016: 17). Yani Brennan, “bilenler yönetsin” demek yerine “bilmeyenler yönetmesin” demek, ya da başka bir deyişle bilenlere yetki vermek yerine bilmeyenlerin elinden yetkiyi almaya çalışmaktadır. Böylece bilmenin yetki getireceği savını gerekçelendirmenin yükü epistokratların omuzlarından alınmakta ve bilmeyenlerin de yetki sahibi olması gerekir diyen demokratların bu savı gerekçelendirmesi beklenmektedir. Kısacası Brennan “çok bilene yetki verme” argümanına değil, “bilmeyene yetkisizlik” argümanına başvurmanın epistokratların işini kolaylaştıracağı düşünmektedir.

Brennan'a göre vatandaşlara yönetme yetkisi veren gelen oy hakkı, diğer tüm siyasi hak ve özgürlüklerden şu yönüyle farklıdır. İfade özgürlüğü, örgütlenme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü gibi diğer tüm siyasi hak ve özgürlükler, kullanımı itibarıyla diğer vatandaşlar üzerinde doğrudan bağlayıcı etkiler yaratmaz. Oysa oy hakkı ortak karar alma sürecine dahil olmak anlamına geldiği için ve bu ortak kararlar tüm vatandaşlar üzerinde bağlayıcı olduğu için,

oy hakkının kullanımını diğer vatandaşlar üzerinde doğrudan bir etki yaratır. Bu sebeple, yani başkaları üzerinde otorite kurma yetkisi vermesi suretiyle, oy hakkı diğer tüm siyasi haklardan daha ağır bir gerekçelendirme yükü altındadır. Brennan, bilgisiz ve akılcı olmayan kararlar alan bireylere bu hakkın verilmesine hiçbir makul gerekçe bulunamayacağını düşünmektedir. İnsanların kendi hayatlarıyla ilgili yanlış kararlar alma hakkı ya da özgürlüğü olabilir, ama başkalarının da hayatlarını etkileyen yanlış kararlar alma hakları olmamalıdır. Daha önce değinilen diyetisyen örneği üzerinden gidilecek olursa, bireyler istedikleri gibi sağlıklı beslenme ve kendi sağlıklarını çökertme hakkına sahip olmalıdır; ancak yanlış ekonomi politikalarının uygulanmasına yol açarak diğer vatandaşların da içerisinde yer aldığı ekonomik yapıyı çökertme hakkına sahip olmamalıdır.

Brennan eşit oy hakkı ilkesinin vatandaşlara yönelik saygının bir gereği ya da eşit vatandaşlık ilkesinin doğal bir sonucu olduğu fikrine de karşı çıkmaktadır. Eşit oy hakkı ile saygı arasında kurulan ilişki belli tarihsel gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır ve aslında mantıki bir zorunluluğa dayanmamaktadır. Tarih boyunca uygulanan pek çok siyasi eşitsizliğin saygı ilkesini ihlal ettiği ve bu açıdan adil olmadığı doğrudur. Siyasi iktidarın babadan oğula geçmesi, kadınların ya da dini ve etnik azınlık grupların siyasi haklardan mahrum bırakılması bu adaletsizliklere gerçekten de birer örnek oluşturur. Ancak bu, tüm siyasi eşitsizliklerin haksız olduğu anlamına gelmez ve bazı siyasi eşitsizlikler pekâlâ adil olabilir. Örneğin epistokratlar bilgisiz vatandaşların oy hakkına sahip olmamasını adil bir siyasi eşitsizlik olarak görürler. Brennan (2016: 128), günümüzde eşit oy hakkı ile saygı ilkesi arasında kurulan ilişkinin aslında zorunsuz (*contingent*) olduğunu göstermek için şu fikir egzersizine başvurur. Varsayalım ki hükümet tüm vatandaşlara birer kırmızı atkı dağıtmaya karar versin ancak bir tek eşcinsellere bunu vermeyi reddetsin. Böyle bir durumda eşcinsel vatandaşlar haklı olarak bunu bir ayrımcılık olarak algılayacak ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini belirterek bu uygulamaya tepki gösterecektir. Ancak dikkat edilecek olursa aslında kırmızı atkı ile vatandaşlık hakları arasında mantıken hiçbir bağ yoktur. Kendilerine atkı verilmiyor olmasının bir haksızlık olarak algılanmasının sebebi o atkıya yüklenen anlamdır. Brennan benzer şekilde vatandaşlık hakları ile oy verme arasında da mantıken bir bağ olmadığını düşünür ve bunlar arasında zorunlu bir ilişki kuran algının değişmesi gerektiğini savunur. Eşcinsel vatandaşlara atkı vermemek bir cinsiyet ayrımcılığına dayandığı için haksızdır, ancak atkının yalnızca ülkenin soğuk kesimlerinde yaşayan vatandaşlara dağıtılması bir eşitsizlik yaratıyor olsa da haksızlık değildir. Benzer şekilde, oy hakkının cinsiyet ya da etnik ayrımcılığa dayanarak bazı vatandaşlara verilip bazı vatandaşlara verilmemesi bir

adaletsizliktir, ancak oy hakkının yalnızca bilgililerle verilmesi bir eşitsizlik yaratıyor olsa da haksızlık olarak görülmemelidir.¹³

Brennan tüm siyasal yönetim biçimlerinin yalnızca araçsal değerleri üzerinden ele alınması gerektiğini düşünür. Eğer bir yönetim biçimi iyi sonuçlar üretiyorsa tercih edilmeli, kötü sonuçlar üretiyorsa tercih edilmemelidir. Eşit oy hakkına dayanan demokrasi de bir yönetim biçimi olduğuna göre, onun için de durum aynıdır; demokrasi yalnızca iyi sonuçlar üretiyorsa benimsenmelidir. Böylece Brennan, daha önce değinilen demokrasinin içkin değerine dair tüm argümanların anlamsız olduğunu savunur. Demokrasiyi diğer yönetim biçimleriyle karşılaştırırken dikkate alınması gereken tek şey sonuçlardır. Brennan bu konuda oldukça net bir tavır alır ve örneğin monarşinin daha iyi sonuçlar ürettiği gösterilebilirse onun demokrasiye tercih edilmesi gerektiğini ileri sürer. Böylece epistokrasinin savunusu için bir zemin hazırlanmış olur. Eğer epistokrasinin demokrasiden daha iyi sonuçlar üretebileceği düşünülüyorsa, onu demokrasiye tercih etmemek için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, Brennan'ın epistokrasinin demokrasiden kesin olarak daha iyi sonuçlar üreteceğini söylememesidir. Tarihte, kendi tarif ettiği şekliyle epistokrasinin hiçbir denememiş olduğunu hatırlatan Brennan, bunun mutlaka iyi sonuçlar vereceğini söylemek yerine, en azından denemeye değer olduğunu söylemektedir.

Epistokrasinin denilince akla ilk olarak Platon'un felsefeci kralı gelse de epistokrasinin uygulanabileceği bunun dışında pek çok yöntem bulunmaktadır. Brennan (2016: 15) Platon'un modelini küçük bir gruba aşırı yetki verdiği için eleştirir ve onun yerine bugün için daha uygulanabilir olan birkaç model önerir. Bu modeller özetle şunlardır. Birinci model *sınırlandırılmış oy hakkı*'dır. Burada yalnızca belli bir yetkinlik seviyesine sahip olan vatandaşlar oy verme hakkına sahiptir ve kimin bu seviyeyi yakaladığı belli bir süreçle tespit edilmektedir. İkincisi, yukarıda değinilen ve Mill tarafından da önerilmiş olan *çoğul oy* modelidir. Bu modelde tüm vatandaşların oy hakkı bulunmakta, ama daha bilgililerle olan vatandaşlara birden fazla oy hakkı verilmektedir. Üçüncü model bir çeşit *kura sistemi*'ne dayanmaktadır. Bu sistemde seçimlerden bir süre önce rastgele bir biçimde bazı vatandaşlar önseçmen (*prevoter*) olarak belirlenmektedir. Belirlenen bu kişiler bir araya getirilerek yetkinlik artırıcı bir süreçte tabi tutulacaktır (örneğin kendi aralarında tartışmalar düzenlemek, siyasi meseleler hakkında bilgilerini derinleştirmek, vs.). Bu süreci başarıyla tamamlayanlar oy hakkına sahip olacak, tamamlayamayanlar ise bu şansını kaybedecektir. *Epistokratik veto* olarak adlandırılan dördüncü modelde eşit oy ilkesiyle şekillenen

¹³ Soğuk iklim örneği Brennan'a değil makalenin yazarına aittir ve Brennan'ın yaklaşımını daha iyi ifade edebilmek için ortaya konmuştur.

bir meclis yasa yapma yetkisine sahip olacak ama bu yasaları daha yetkin seçmenlerin şekillendirdiği başka bir meclis veto edebilecektir. Son olarak, *ağırlıklı oy modeli*'nde tüm vatandaşların oy hakkı olacak ama bu oyların ağırlığı vatandaşların tabi tutulacağı yetkinlik ölçen bir testten aldıkları puana göre ağırlık kazanacaktır.

Özetle, günümüzde eşit oy hakkının sınırlanmasına yönelik en ciddi argüman, Mill ve Brennan'ın ortaya koyduğu gibi, bilgi ve uzmanlık üzerinden temellendirilmeye çalışılan epistokrasi argümanıdır. Bu argümanın çok ayrıntılı bir eleştirisi burada sunulamayacak olsa da şunları belirtmek yerinde olacaktır. Öncelikle bu yaklaşım, bilgi ve uzmanlık gibi kavramlara atıf yaparken önemli bir ayrıma yeterince dikkat etmemektedir. İçerisinde yaşadığımız, doğa yasalarına tabi olan “fiziki dünyanın bilgisi” ile insanın kendisinin yarattığı “sosyal dünyanın bilgisi” birbirinden pek çok yönden ayrıdır. Fiziki dünyada var olan düzenlilikler insan düşüncesiyle etkileşim halinde değildir. Örneğin suyun kaç derecede kaynadığı insanın bununla ilgili bilgisine göre değişmez. Oysa sosyal dünyada varolan düzen (siyasi kurumlar, ekonomi, evlilik, vs.) tamamen insanın onunla ilgili düşüncesine bağlıdır, ya da diğer bir deyişle insanlar öyle düşündüğü için öyledir. Örneğin bir kağıt parçasının para olarak anlam kazanması ancak insanların ona bu anlamı yüklemesiyle, ya da onun para olduğunu “bilmesiyle” mümkün olur ve bu düşünceden vazgeçilmesi durumunda para olarak varlığını sürdüremez.¹⁴ Açıktır ki siyaset fiziki dünyanın değil sosyal dünyanın bilgisiyle ilgilenir. Bu sebeple siyasi uzmanlığı, fiziki dünyanın bilgisiyle ilgilenen gemi kaptanlığına ya da diyetisyenliğe benzetmek yanıltıcıdır. Kaptan ya da diyetisyen değiştirilmesi mümkün olmayan bir doğal düzene dair söz söyler. Oysa siyasetle ilgilenen kişinin söyleyeceği söz değişebilir bir sosyal dünyaya dairdir. Bu sebeple siyasetin bilgisi sosyal dünyada halihazırda nasıl bir düzenin var olduğuyla sınırlı değildir; o düzenin nasıl olabileceği ya da olması gerektiği sorusunu da kapsar. Dahası, bilmek ve istemek arasındaki fark sebebiyle, siyaset açısından yalnızca iyinin bilgisi değil onu yaşama geçirmek için ortaya konacak irade de özel bir önem taşır. Dolayısıyla siyasi alanda; var olanın bilgisi, var olması gerekene dair tasarım ve onu hayata geçirmeye yönelik irade iç içe geçmiş durumdadır. Sosyal dünyada ve onun parçası olarak da siyasal alanda var olan tüm kurumlar insan yapımı olduğu için ve insanların bu yapıya katılımıyla ayakta durduğu için, insanın iradi eylemleri siyasetin vazgeçilmez bir ögesidir. Siyasi meseleleri, adeta bir jeoloğun yer hareketlerini incelemesine benzer şekilde incelemeye çalışmak ve siyasi uzmanlığı bir jeoloğun uzmanlığına benzetmek, diğer insanların iradelerini dikkate almadığı için sorunludur.

¹⁴ Para örneği ve genel olarak sosyal dünyanın dil üzerinden inşaa edilmesinin nasıl mümkün olduğuna yönelik bir çalışma için bakınız: Searle (2005).

Sosyal dünyanın bilgisi ile fiziki dünyanın bilgisi arasındaki fark bir yana bırakılırsa, Brennan'ın epistoktasi savunusunun başarılı olabilmesi için hala şu iki argümanın kabul edilmesi gerekmektedir. Birincisi prosedürden tamamen bağımsız bir "iyi" ya da "adalet" tanımı yapılabilmesi ve ikincisi, bu tanımının içerisinde eşit oy hakkı ilkesinin yer almayacağı düşünülebilir. Bu iki argüman da tartışmalıdır. Prosedürden bağımsız bir iyi tanımı yapabilmek için, bir çeşit hakikat iddiasında bulunmak kaçınılmazdır. Eğer iyi ya da adil olan şey bir grup insan tarafından kendi aralarında alacakları karara göre belirlenen ve gruptan gruba değişen bir yapıda değilse; zamandan ve mekândan bağımsız, evrensel ve zorunlu bir hakikate dayanmalıdır. Siyaset teorisinde iki çeşit hakikat iddiasından bahsedilebilir. Birincisi insana aşkın olan, insan dışında var olan bir iyi formuna referansta bulunur. Platon'un yaklaşımı ve doğal hukuk teorileri buna örnek olarak gösterilebilir. Bu yaklaşımın günümüzdeki takipçileri oldukça sınırlı sayıdadır.¹⁵ İkincisi Kantçı aşkınsal (transendental) hakikat iddialarıdır. Burada "iyi"nin kaynağı insanın dışında değil içinde, yani insan zihninde konumlandırılır. İnsan kendi aklını kullanarak, aynı matematikte olduğu gibi, ahlaki alanda da evrensel ve zorunlu hakikatin bilgisini üretebilir. Günümüzde pek çok hakikat iddiası bu hümanist yaklaşım çerçevesinde şekillendirilmektedir (Küçükalp, 2016). Ancak bu yaklaşımın önemli bir sorunu birbiriyle çelişen hakikat iddialarının varolmasıdır. Örneğin evrensel bir adalet ilkesi olarak ortaya konan fikirler düşünürden düşünüre değişmektedir. Böyle bir durumda hangi fikrin hakikati temsil ettiğini belirlemek zorlaşmaktadır. Bu sorunla da bağlantılı olarak, günümüzde siyaset teorisinde popülerliği artan başka bir yaklaşım hakikat iddialarını tümüyle reddetmektedir. Bu yaklaşıma göre siyasi ilkeler evrensel bir akla atıfla temellendirmek mümkün değildir. Örneğin adalet ilkeleri, tarihsel ve sosyal bağlama göre değişkenlik göstermekte ve bu ilkelerin geçerliliği ancak o bağlamın içerisinde yer alan katılımcıların kendi kanaatlerine göre belirlenebilmektedir.¹⁶

Brennan, prosedürden ve dolayısıyla katılımcılardan bağımsız bir iyi tanımı yaptığı için ve epistoktasi savunusunu epistokrasinin bu iyiyi sağlama noktasındaki araçsallığı üzerinden temellendirdiği için kaçınılmaz olarak bir hakikat iddiasında bulunmak zorundadır. Öyleyse Brennan yukarıda değinilen iki hakikat iddiası yaklaşımından birini benimsemek durumundadır. Ancak katılımcıların fikirlerine ve iradelerine hiçbir içkin değer atfetmeyen bir hakikat iddiasını temellendirmek günümüz siyaset teorisinde oldukça zor gözükmektedir. Brennan'ın yaklaşımının ikinci önemli sorunu da bununla doğrudan ilgilidir. Brennan yalnızca adalet ya da iyiye dair prosedürden

¹⁵ Doğal hukuk teorisinin günümüzdeki en önemli temsilcilerinden biri için bakınız Finnis (2011).

¹⁶ Demokrasinin bu tip bir tarihselci ve bağlamsalcı savunusu için bakınız Rorty (1995; 1998).

bağımsız bir hakikat iddiasında bulunmamakta, aynı zamanda bu adalet ilkesinin içerisinde eşit oy hakkının yer almadığını da söylemektedir. Günümüzde hakikat iddiasına dayanan adalet teorilerini benimseyen çeşitli düşünürler bulunmasına rağmen bunların çok büyük bir bölümü böyle bir adalet teorisinin mutlaka eşitlik ilkesini ve bunun bir parçası olarak da eşit oy hakkını içermesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁷ Dolayısıyla böylesine güçlü bir argümanı rededen Brennan'ın yalnızca eşitlik ilkesinin eşit oy hakkıyla ilişkilendirilmesinin tarihsel bir rastlantı olduğunu söylemesi yetmez. Eşitlik ilkesinin eşit oy hakkı olmadan da sağlanabileceğine dair daha güçlü karşı argümanlar üretmelidir.

4. SONUÇ

Toparlanacak olursa, makalede hem çoğunluk kararı hem de eşit oy hakkı ilkesinin gerekçeleri incelenirken, bu ilkelerin araçsal ve içkin değerleri arasında ayırım yapılmıştır. Her iki ilke için de geçerli olan; siyasi istikrar, vatandaşların bilişsel gelişimi ve epistemik katkı gibi araçsal değerlerin deyim yerindeyse kaygan bir zemine sahip olduğu vurgulanmış ve bu araçsal dayanakların kolaylıkla her iki ilkeye de karşı kullanılabilir bir yapıda olduğuna dikkat çekilmiştir. Örneğin eğer epistokratların iddia ettiği gibi, tüm vatandaşların siyasete katılması yerine yalnızca bilgili olanların katılmasının ya da doğrudan uzmanlar yönetiminin daha büyük bir araçsal değer sunabileceği kabul edilecek olursa, o zaman epistokrasinin demokrasiye tercih edilmesi gerekecektir. Bu sebeple, hem çoğunluk kararı hem de eşit oy hakkı ilkesi, araçsal argümanlar yerine içkin değere yönelik argümanlarla desteklenmelidir ve her iki ilke için de ortaya konulabilecek en temel içkin değer argümanı onların eşitlik ilkesiyle uyumudur. Her iki ilkenin de temel dayanağı olan eşitlik ilkesi, çoğunluk kararının bazı durumlarda sınırlandırılmasını gerektirirken; eşit oy hakkı üzerindeki benzer sınırlamaları kabul edilemez kılmaktadır. Dolayısıyla eşit oy hakkına yönelik sınırlama önerileri, çoğunluk kararı üzerindeki sınırlamalar ile koşulluk kurularak temellendirilemez. Brennan gibi epistokratların temel yanılgısı, uzmanlar yönetiminin eşitlik ilkesini zedelediğini iddia ederken fiziki dünyaya dair uzmanlık ile sosyal dünyaya dair uzmanlık arasındaki farkı gözden kaçırmalarıdır. İçerisinde yaşadığımız sosyal dünya, fiziki dünyadan farklı olarak insanların katılımı ile *yaratılan* bir dünyadır. Dolayısıyla sosyal dünyanın bilgisine sahip olmak, o dünyanın yaratımına eşit katılım hakkını engellemeye zemin teşkil edemez. Düşünsel düzlemde, epistokrasi (ya da uzmanlar yönetimi) taleplerine karşı argümanlar geliştirmek günümüzdeki siyasi gelişmeler dikkate alındığında önem kazanmaktadır. İçkin bir değere sahip olan

---

¹⁷ Eşitlik ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiği üzerine elbette pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşleri özetleyen bir çalışma için bakınız; Arneson (2007).

eşitlik ilkesine daha sıkı sarılarak bir yandan çoğunluk kararının bu ilkeyi zedelemesinin önüne geçilmeli ve buna yönelik sınırlamalar gerekçelendirilmeli, diğer yandan eşit oy hakkını sınırlamaya yönelik epistokratik sınırlamalara karşı çıkılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles (2013), *Politika* (İstanbul, Say Yayınları) (Çev. Furkan Akderin).
- Arneson, Richard (2007), "Equality", Goodin, Robert; Pettit, Philip ve Pogge, Thomas (Der.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (Oxford: Blackwell Publishing): 593-611.
- Brennan, Jason (2016), *Against Democracy* (Princeton & Oxford: Princeton University Press).
- Christiano, Thomas (2000), "Waldron on Law and Disagreement", *Law and Philosophy*, 19 (4): 513-543.
- Christiano, Thomas (2006), "Democracy", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/democracy/>.
- Cohen, Joshua (1996), "Procedure and Substance in Deliberative Democracy", Benhabib, Seyla (Der.), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political* (Princeton: Princeton University Press): 95-119.
- Cohen, Joshua (2010), *Rousseau: A Free Community of Equals* (Oxford: Oxford University Press).
- Cunningham, Frank (2002), *Theories of Democracy: A Critical Introduction* (London & New York: Routledge).
- Dworkin, Ronald (1998), "The Partnership Conception of Democracy", *California Law Review*, 86 (3): 453-458.
- Dworkin, Ronald (2002), *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality* (Cambridge & London: Harvard University Press).
- Dworkin, Ronald (2005), *Freedom's Law* (New York: Oxford University Press).
- Estlund, David (1995), "Making Truth Safe for Democracy", Hampton, Jean & Roemer, John (Der.), *The Idea of Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press): 71-100.

Estlund, David (2008), *Democratic Authority: A Philosophical Framework* (Princeton & Oxford: Princeton University Press).

Finnis, John (2011), *Natural Law and Natural Rights* (New York: Oxford University Press).

Gutmann, Amy (2007), "Democracy", Goodin, Robert; Pettit, Philip ve Pogge, Thomas (Der.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (Oxford: Blackwell Publishing): 521-531.

Habermas, Jurgen (1992), *Autonomy and Solidarity: Interviews with Jürgen Habermas*, Dews, Peter (Der.) (London & New York: Verso).

Habermas, Jurgen (1996a), *The Habermas Reader*, Outhwaite, William (Der.) (Cambridge: Polity Press).

Habermas, Jurgen (1996b), "Three Normative Models of Democracy", Benhabib, Seyla (Der.), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political* (Princeton: Princeton University Press): 21-30.

Held, David (2006), *Models of Democracy* (Cambridge: Polity Press).

Hobbes, Thomas (1993) [1651], *Leviathan* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları) (Çev. Semih Lim).

Kant, Immanuel (1991), *Political Writings*, Reiss, Hans (Der.) (Cambridge: Cambridge University Press).

Küçükalp, Derda (2016), *Siyaset Felsefesi* (Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şirketi).

Landemore, Helene (2017), *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many* (New Jersey: Princeton University Press).

Locke, John (2016) [1689], *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (Ankara: Eksi Kitaplar) (Çev. Fahri Bakırcı).

Mill, John Stuart (2017) [1861], *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık) (Çev. Özgüç Orhan).

Morrow, John (1998), *History of Political Thought: A Thematic Introduction* (New York: Palgrave).

Rorty, Richard (1995), *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Alev Türker ve Mehmet Küçük).

Rorty, Richard (1998), "The Priority of Democracy to Philosophy", Peterson, Merrill ve Vaughan, Robert (Der.), *The Virginia Statute of Religious Freedom* (Cambridge: Cambridge University Press): 257-288.

Rousseau, Jean-Jacques (2006), *Toplum Sözleşmesi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev. Vedat Günyol).

Sartori, Giovanni (1987), *The Theory of Democracy Revisited* (New Jersey: Chatham House Publishers).

Searle, John Rogers (1995), *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (İstanbul: Litera Yayıncılık) (Çev. Muhittin Macit ve Ferruh Özpilavcı).

Sen, Amartya (2004), *Özgürlükle Kalkınma* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Yavuz Alogan).

Strauss, Leo (1988), *What is Political Philosophy: and Other Studies* (Chicago: The Chicago University Press).

Waldron, Jeremy (1999), *Law and Disagreement* (Oxford: Clarendon Press).